

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04, 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BDF/139/9/87

OPINIE WYBRANYCH GRUP PRACOWNIKÓW PRZEMYSŁU
O FORMACH ORGANIZACJI WŁASNOŚCI W GOSPODARCE

Czerwiec 1987 r.

Ankieta pod hasłem "Opinie o gospodarce"¹, zrealizowana na przełomie grudnia '86 i stycznia '87, zawierała m.in. pytania zadane z zamiarem określenia poglądów robotników i kadry kierowniczej przemysłu na takie rozwiązania reformatorskie, które prowadziłyby do powstania i koegzystencji wielu form własności środków produkcji.

W skali gospodarki współwystępowanie różnych form własności - państwowej, spółdzielczej, prywatnej, instytucji ajencji - nie jest czymś nowym. W niewielkim stopniu dotyczy to jednak sfery gospodarki społecznej, gdzie środki produkcji w przeważającej mierze stanowią własność państwa. W badaniu podjęto próbę ustalenia, jak wielu pracowników tego sektora opowiedziało się za rozszerzeniem zakresu prywatyzacji i na jakie dziedziny gospodarki, oraz poddania ich ocenie propozycji konkretnych rozwiązań prowadzących do stworzenia w przemyśle przedsiębiorstw państwowo-prywatnych, spółek z udziałem kapitału rodzimego i obcego i spółek akcyjnych z udziałem załogi.

Pojęcia użyte w pytaniach /"kapitał", "akcja", "prywatna inicjatywa"/ nie zostały w żaden sposób zdefiniowane, należy więc przyjąć, że odpowiedzi badanych odnoszą się do ich obiegowego rozumienia. W gruncie rzeczy też tylko w pierwszym z wymienionych zagadnień zmianę stosunków własności potraktowano w ankiecie w sposób tradycyjny - jako reprivatyzację gospodarki. W przypadku pozostałych kwestii chodzi raczej o szczegółowe rozwiązania organizacyjne i wynikające stąd przekształcenia własności.

1. Prywatna inicjatywa w gospodarce

Badani wypowiedzieli się, w jakim stopniu - ich zdaniem - można dopuścić prywatną inicjatywę do działania w podstawowych sferach gospodarki /tab.1/.

---

¹ Próba losowa 2245 robotników i 343 kierowników z 380 państwowych przedsiębiorstw przemysłowych, zatrudniających powyżej 500 osób /bez kopalń węgla kamiennego/. Szczegółową charakterystykę próby podano w aneksie.

Tabela 1

w procentach

Działy gospodarki	Postulowany zakres swobody działania prywatnej inicjatywy w wybranych działach gospodarki									
	bez ograniczeń		dopuszczyć do działania				w ogóle nie dopuszczać do działania		trudno powiedzieć	
	a	b	w ograniczonym zakresie		w wyjątkowych przypadkach		a	b	a	b
			a	b	a	b				
Rzemiosło	58,7	76,4	32,7	20,1	4,2	2,9	2,1	0,6	2,0	0,0
Handel:										
- detaliczny	32,1	34,7	46,6	52,2	9,4	6,4	7,9	5,5	3,7	1,2
- hurtowy	16,4	9,9	35,8	38,2	18,2	23,9	20,4	22,4	8,6	4,7
Niewielkie zakłady przemysłowe	24,1	24,8	36,5	42,6	18,9	19,8	14,3	10,5	5,9	2,3
Banki	8,2	7,0	14,1	13,7	10,5	11,4	50,2	58,3	16,5	9,3
Zakłady przemysłowe średniej wielkości	11,1	7,6	25,5	23,9	21,2	26,8	31,0	37,0	10,7	4,7
Handel zagraniczny	14,5	11,4	21,4	28,9	14,9	21,6	37,2	33,2	11,6	5,0
Duże zakłady przemysłowe	10,8	4,7	12,2	8,7	12,2	12,8	53,1	65,9	11,3	7,6

a - robotnicy, b - kierownicy

Uwaga: We wszystkich tabelach pominięto brak danych.

Zdecydowana większość uznała za celowe stworzenie prywatnej przedsiębiorczości warunków swobodnego działania w rzemiośle /91,4% robotników, 96,5% kierowników/, w handlu detalicznym /odpowiednio 78,7 i 86,9%/ oraz w przemyśle drobnym /60,6 i 67,4%/. W grupie tej było nieco więcej kierowników niż robotników.

Znacznie rzadziej opowiadano się za tworzeniem prywatnych zakładów przemysłowych średniej wielkości /36,6% robotników i 31,5% kierowników/, prywatnych banków /odpowiednio 22,3 i 20,7%/ czy za prywatyzacją dużych zakładów przemysłowych /23,0 i 13,4%/. Okazało się, że rozwiązania takie mają szanse zyskać nieco większą akceptację wśród robotników niż wśród kierowników.

Warto zwrócić uwagę, że w pytaniach o zakres dopuszczenia prywatnej inicjatywy do działania w sferze bankowości i sferze produkcji, zwłaszcza w przypadku dużych zakładów przemysłowych, ponad połowa badanych wybrała odpowiedź: "nie dopuszczać w ogóle".

Można zatem powiedzieć, że prywatna przedsiębiorczość jest akceptowana głównie w sferze handlu i usług, a więc tu, gdzie jej pozycja jest od lat ugruntowana. Akceptacja ta bywa rozszerzana na sferę produkcji, ale w sposób skonkretyzowany - dotyczy tylko drobnego przemysłu wytwórczego.

2. Opinie o spółkach kapitałowych

Inaczej zostały potraktowane propozycje wprowadzenia w gospodarce różnego typu spółek z udziałem kapitału obcego lub krajowego oraz spółek akcyjnych z udziałem członków załogi. Respondentów poproszono o ocenę wpływu, jaki tego typu rozwiązania własnościowe mogłyby wyrzucić na sytuację gospodarczą kraju /tab.2/.

Według 44,8% robotników i 50,7% kierowników gospodarce przyniosłoby pożytek utworzenie przedsiębiorstw łączących kapitał państwowy i zachodni. Na negatywne następstwa tej propo-

Tabela 2

w procentach

Typ rozwiązania	Wpływ nowych rozwiązań własnościowych na sytuację gospodarcza											
	zdecydowanie pozytywny		raczej pozytywny		żaden		raczej negatywny		zdecydowanie negatywny		trudno powiedzieć	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Sprzedaż firmom zachodnim części akcji przedsiębiorstw /poniżej 50% akcji/	10,8	17,8	34,0	32,9	8,4	4,4	14,0	15,7	6,5	10,2	26,0	18,7
Sprzedaż pracownikom akcji /udziałów/ przedsiębiorstwa	11,3	21,3	34,0	41,4	12,8	11,1	12,5	9,9	5,1	4,1	24,1	12,0

a - robotnicy, b - kierownicy.

zycji zwróciło uwagę 20,5% robotników i 25,9% kierowników. Ewentualne powstanie spółek akcyjnych z udziałem załogi za dobre dla gospodarki uznało 45,3% robotników i 62,7% kierowników, za złe odpowiednio - 17,6 i 14%.

Ocenie respondentów poddano także szczególny przypadek reformowania poprzez zmiany własnościowe przedsiębiorstw deficytowych znajdujących się w trudnej, odbiegającej od normy sytuacji ekonomicznej /tab.3/. Pytanie sformułowano następująco: "Przypuśćmy, że w ramach eksperymentu gospodarczego dopuszczono by do działalności gospodarczej kapitał /krajowy lub zagraniczny/ w formie przedsiębiorstw państwowo-prywatnych lub spółek kapitałowych. Czy zgodził/a/by się Pan/i/, aby przedsiębiorstwa, które źle pracują /te deficytowe/ zostały objęte tym eksperymentem?"

Tabela 3

Odpowiedzi na pytanie o zgodę na zmianę typu własności w przedsiębiorstwie deficytowym	w procentach	
	Robotnicy	Kierownicy
Zdecydowanie tak	18,5	32,4
Raczej tak	24,9	31,8
Raczej nie	19,9	16,0
Zdecydowanie nie	16,6	12,5
Trudno powiedzieć	19,9	7,3

Różnice w opiniach robotników i kierowników są w tej kwestii duże /43,4% robotników i 64,2% kierowników opowiedziało się za/. Zwolennicy rozwiązań kapitałowych wśród robotników przeważają nad przeciwnikami tylko o 6,9%; wśród kierowników zaś zdecydowanie dominują - jest ich o 35,7% więcej.

Specyficzna sytuacja przedsiębiorstw, o które pytano, nakazuje ostrożność we wszelkim uogólnianiu tego wyniku. Zestawienie opinii respondentów dotyczących wszystkich trzech omawianych propozycji rozwiązań własnościowych wskazuje jednak na znaczne różnice pomiędzy preferencjami robotników i kiero-

wników. Odsetek robotników opowiadających się za zmianami własnościowymi kształtuje się podobnie we wszystkich przypadkach. Wśród kierowników odsetek zwolenników rozwiązań kapitałowych w przedsiębiorstwach deficytowych i własności załogowej jest zbliżony, natomiast znacznie mniejsza grupa opowiada się za koncepcją sprzedaży akcji przedsiębiorstw firmom zachodnim. W tej ostatniej kwestii co czwarty robotnik i prawie co piąty kierownik wybrał odpowiedź "trudno powiedzieć".

Możliwe zatem, i chyba warto rozważyć taką hipotezę, że kadra menadżerska lepiej szacuje szansę realizacji swych interesów w przedsiębiorstwie stanowiącym wspólną własność całej załogi niż w przedsiębiorstwie związanym z kapitałem zachodnim

Interesujące jest również porównanie ocen propozycji odwołujących się do stereotypu "prywatnej inicjatywy" z opiniami dotyczącymi przekształceń kapitałowych i własności załogowej. Dobrym punktem odniesienia jest tutaj stopień akceptacji prywatnej inicjatywy w przemyśle średnim. Zwolenników częściowych przekształceń własnościowych jest wśród robotników o 10% więcej niż aprobujących prywatyzację tego przemysłu w tradycyjnym rozumieniu. Wśród kierowników akceptacja rozwiązań kapitałowych i własności załogowej przewyższa opcję prywatnej inicjatywy odpowiednio o około 20 i 30%. Oznacza to, że tendencja do poszukiwania nowych, dotychczas nie stosowanych rozwiązań własnościowych jest silniejsza wśród kadry kierowniczej niż w środowisku robotniczym.

3. Opinie a przekonania

Orzekanie o poglądach na tak złożoną problematykę, jak stosunki własnościowe, nie może opierać się na analizie pojedynczych zmiennych, gdyż trudno jest określić liczbę wypowiedzi przypadkowych. W celu przewyciężenia tego ograniczenia dokonano agregacji dwu lub trzech zmiennych podstawowych, co pozwoliło na wskazanie grup badanych dokonujących konsekwentnych wyborów. Przyjęto, że jeżeli w zestawieniu opinii w dwóch przynajmniej kwestiach wybór odpowiedzi jest konsekwen-

tny i spójny, tzn. gdy pewna część respondentów wypowiada się konsekwentnie "za" lub "przeciw" jakiejś sprawie, idei czy koncepcji, to mamy do czynienia z przekonaniem w danej kwestii². Stwierdzenie spójności wyborów pozwala bowiem przypuszczać, że występuje związek między udzieloną przez respondenta odpowiedzią a wartościami utrwalonymi w jego świadomości. A to z kolei upoważnia, by mówić o przekonaniach, nie zaś opiniach.

Opinie o stosunkach własności w gospodarce uzyskano za pomocą dość zróżnicowanego zestawu pytań, z których każde odnosiło się do innego aspektu problematyki własnościowej. W wypadku pełnej prywatyzacji własności pytano o postulowany jej zakres w wybranych działach gospodarki; w odniesieniu do spółek kapitałowych - o akceptację takiego rozwiązania w konkretnej sytuacji deficytowych przedsiębiorstw; propozycja powołania spółek akcyjnych z udziałem kapitału zachodniego bądź załogi była oceniana z punktu widzenia wpływu na sytuację gospodarczą kraju. Uzyskane odpowiedzi można jednak potraktować łącznie jako zbiór informacji o stosunku badanych do propozycji przebudowy sfery własności środków produkcji. Zasadą tworzenia przekonań jest w tym wypadku agregacja opinii o zbliżonym rozkładzie procentowym ocen pozytywnych i negatywnych.

Zwolennicy prywatyzacji rzemiosła i handlu detalicznego zdecydowanie dominują w obydwu badanych grupach /tab.4/. Konsekwentnego poparcia prywatnej inicjatywy w trzech działach gospodarki /rzemiosło, handel detaliczny, przemysł drobny/ udzieliło 51,4% robotników i 60,9% kierowników. Liczba zdecydowanych przeciwników tego typu rozwiązań była minimalna.

W kwestii rozszerzenia zakresu prywatyzacji w przemyśle drobnym i średnim stwierdzamy niewielką przewagę osób opowiadających się za tym rozwiązaniem. Zdecydowanie dominuje natomiast opcja przeciwna propozycji objęcia przez prywatną inicjatywę banków i dużych zakładów przemysłowych.

---

² Znaczenie odpowiedzi "trudno powiedzieć" na jedno z pytań zostało określone na podstawie analizy odpowiedzi na inne pytania i zaliczone do takiego typu przekonania, jakiemu było najbliższe merytorycznie.

Tabela 4

w procentach

Wybrane działy gospodarki	Przekonania dotyczące zakresu prywatyzacji gospodarki								
	robotnicy				kierownicy				
	akceptacja	negacja	inne kombinacje odpowiedzi	akceptacja	negacja	inne kombinacje odpowiedzi	akceptacja	negacja	inne kombinacje odpowiedzi
Rzemiosło i handel detaliczny	75,7	24,3	-	85,4	14,6	-			
Rzemiosło, handel detaliczny i przemysł drobny	51,4	2,9	45,7	60,9	1,2	37,9			
Przemysł drobny i średni	37,1	30,6	32,3	32,7	29,5	37,7			
Przemysł wielki i bankowość	17,5	59,4	23,1	10,5	70,8	18,7			

Analiza przekonań dotyczących ewentualnego udziału kapitału zachodniego i własności załogowej /tab.5/ wykazuje, że oceny pozytywne przeważają nad negatywnymi. Istotne znaczenie ma fakt, iż włączenie do zbioru opinii wypowiedzi dotyczących sytuacji eksperymentu w przedsiębiorstwach deficytowych znacznie obniża odsetek sądów akceptujących i zdecydowanie podwyższa odsetek wyborów niespójnych. Wskazuje to na ograniczoną zasadność łącznego rozpatrywania tych trzech kwestii.

4. Wewnątrzgrupowe zróżnicowanie przekonań

Wpływ takich zmiennych społeczno-demograficznych, jak płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, poziom zarobków, dochód na osobę w rodzinie, przynależność do PZPR, przynależność do związku zawodowego, przynależność związkowa w 1981 r., ocena własnych warunków mieszkaniowych i materialnych, na przekonania badanych okazał się niewielki. W grupie robotników zwolennicy rozwiązań prowadzących do prywatyzacji rzemiosła, handlu i przemysłu drobnego to częściej bezpartyjni niż członkowie partii, osoby o wyższym w porównaniu z innymi poziomie wykształcenia i więcej zarabiające. W kwestii rozwoju prywatnej przedsiębiorczości w przemyśle drobnym i średnim jedyna różnica dotyczy przynależności partyjnej: akceptacja tej propozycji jest o 10% większa wśród robotników bezpartyjnych.

Propozycje zmierzające do przekształcenia przedsiębiorstw państwowych w spółki z udziałem kapitału zachodniego lub w akcyjne spółki pracownicze częściej skłonni są aprobować młodzi wiekiem robotnicy niż ich starsi koledzy oraz robotnicy o wyższym poziomie wykształcenia. Związkowcy są ostrożniejsi w wyrażaniu aprobaty niż osobynie należące do związku, byli członkowie "Solidarności" natomiast częściej niż byli branżowcy określają się jako zwolennicy zmian. Stwierdzono ponadto, że poziom akceptacji większości omawianych rozwiązań jest wyższy wśród mężczyzn niż kobiet.

Analiza przekonań kierowników wykazała, że jedynym czynnikiem różnicującym jest przynależność związkowa. Związkowcy

Tabela 5

w procentach

Przekonania dotyczące roli rozwiązań kapitałowych w gospodarce uspołecznionej	robotnicy				kierownicy		
	pozytyw- na	negatyw- na	inne kom- binacje ocen	pozytyw- na	negatyw- na	inne kom- binacje ocen	
Rozwiązania prowadzące do zmiany stosunków włas- ności w gospodarce uspo- łecznionej	40,1	22,3	37,6	51,0	17,5	31,5	
Sprzedaż części akcji przedsię- biorstw /poniżej 50%/ firmom zachodnim oraz sprzedaż akcji /udziałów/ pracownikom	27,8	15,4	56,9	42,1	12,0	45,9	
Sprzedaż części akcji przedsię- biorstw /poniżej 50%/ firmom zachodnim, sprzedaż akcji /udziałów/ pracownikom oraz przejęcie deficytowych przedsię- biorstw przez spółki kapitałowe							

rzadziej opowiadali się za prywatyzacją przemysłu drobnego i średniego oraz banków i dużych przedsiębiorstw niż osoby nie należące do związków.

Zauważamy zatem, że aktualna przynależność związkowa jest jedynym czynnikiem, który podobnie wpływa na przekonania robotników i kierowników.

5. Przekonania własnościowe a stosunek do kwestii związkowej

Oddziaływanie takiej cechy, jak przynależność związkowa, na przekonania obu badanych grup stało się punktem wyjścia poszukiwania innego rodzaju czynników wyjaśniających. Na podstawie odpowiedzi na dwa pytania: "Jaki jest Pana/i/ stosunek do związków zawodowych działających w Pana/i/ zakładzie pracy?" oraz "Czy jest Pan/i/ za tym, żeby w Pana/i/ zakładzie pracy mogło działać kilka różnych związków zawodowych?" skonstruowano typologię przekonań dotyczących sposobu postrzegania kwestii związkowej w przedsiębiorstwie /tab.6/. Wyróżniono:

1/ orientację związkową - przejawiającą się w poparciu dla obecnie działającego związku zawodowego i negacji pluralizmu związkowego;

2/ orientację pro-solidarnościową - wyrażoną przez odmowę poparcia dla związku i akceptacją pluralizmu związkowego;

3/ orientację liberalną polegającą na akceptacji obecnego stanu i zarazem dopuszczającą pluralizm związkowy.

Okazało się, że rodzaj orientacji w kwestii związkowej /tab.7/ wpływa na wszystkie wyróżnione przekonania własnościowe robotników. Natomiast w grupie kierowników istotne statystycznie zróżnicowanie występuje w przypadku czterech typów przekonań własnościowych.

We wszystkich rozpatrywanych kwestiach osoby zorientowane pro-solidarnościowo /zarówno robotnicy, jak i kierownicy/ częściej akceptują propozycje zmian w stosunkach własności. Przekonania własnościowe robotników zorientowanych liberalnie są zbli-

Tabela 6

Sposób postrzegania kwestii związkowej	w procentach	
	Robotnicy	Kierownicy
Zorientowani:		
- prosolidarnościowo	15,9	7,0
- związkowo	55,2	66,8
- liberalnie	12,7	19,0
- niespójnie	16,2	7,3

żone do orientacji prosolidarnościowej, wśród kierowników zaś orientacja liberalna jest bliższa orientacji związkowej.

Sposób postrzegania kwestii związkowej nasilniej różnicuje przekonania robotników co do oceny rozwiązań polegających na sprzedaży firmom zachodnim części akcji przedsiębiorstw i sprzedaży akcji pracownikom /stosunek korelacyjny $ETA=0,123/$ ³, w wypadku kierowników natomiast - w kwestii dopuszczenia prywatnej inicjatywy w przemyśle drobnym i średnim /stosunek korelacyjny $ETA=0,271/$ - tabela 8.

Zaprezentowane dane wskazują, że przekonania dotyczące zmian stosunków własności w gospodarce kształtują się pod wpływem złożonego kompleksu czynników. Obejmuje on zarówno obiektywne cechy położenia społecznego /przynależność do grupy społeczno-zawodowej/, formalną przynależność organizacyjną /związek zawodowy/, jak też cechy świadomościowe. Ustalenie, że główna linia podziału jest wyznaczona przez utrwalone w świadomości przekonania, wskazuje na proces homogenizacji społeczno-ekonomicznego położenia badanych grup. Zbliżony charakter pracy, niewielkie zróżnicowanie zarobków, dochodów rodzinnych, sytuacji mieszkaniowej powoduje, że większą rolę odgrywają przekonania, które /tak jak na przykład w przypadku orientacji w kwestii związkowej/ odnoszą się do zasadniczych problemów społeczno-politycznych i związanych z nimi historycznych doświadczeń.

³ Stosunek korelacyjny ETA określa w tym przypadku stopień, w jakim podział na orientacje różnicuje przekonania w danej kwestii. Współczynnik ten jest stosowany w analizie wariancji. Podane wartości są istotne statycznie na poziomie 0,01.

Tabela 7

w procentach

Wybrane działy gospodarki	Opowiadający się											
	za prywatyzację						przeciw prywatyzacji					
	robotnicy		kierownicy		robotnicy		kierownicy		robotnicy		kierownicy	
zorientowani w kwestii związkowej: a - prosolidarnościowo, b - związkowo, c - liberalnie												
a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	
Rzemiosło i handel detaliczny	83,8	72,6	81,1	95,8a/	83,8a/	86,2a/	16,2	27,4	18,9	4,2a/	16,2a/	13,8a/
Rzemiosło, handel detaliczny i przemysł drobny	62,5	48,1	55,8	95,8	57,2	58,5	1,7	3,6	2,1	0,0	1,3	1,5
Przemysł drobny i średni	44,8	33,7	42,5	66,7	30,6	26,2	24,1	32,3	31,2	4,2	32,8	30,8
Bankowość i przemysł ciężki	22,4	16,2	16,1	33,3	7,4	9,2	52,4	63,0	61,8	33,3	72,9	81,5

a/ Zróżnicowanie nie jest statystycznie istotne.

Uwaga: W tabelach 7-8 poziom istotności statystycznej wynosi 0,01. Dane nie sumują się do 100%, ponieważ pominięto wypowiedzi osób nie mających określonego przekonania w kwestii związkowej.

Tabela 8

Rozwiązania prowadzące do zmiany stosunków własności w gospodarce uspołecznionej	Oceniający rolę rozwiązań kapitałowych w gospodarce uspołecznionej w procentach											
	pozytywnie						negatywnie					
	robotnicy		kierownicy		robotnicy		kierownicy		robotnicy		kierownicy	
	zorientowani w kwestii związkowej: a - prosolidarnościowo, b - związkowo, c - liberalnie											
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
Sprzedaż części akcji przedsiębiorstw /poniżej 50%/ formom zachodnim oraz sprzedaż akcji /udziałów/ pracownikom	48,6	35,9	48,2	58,3a/	48,7a/	58,5a/	14,1	25,6	19,6	12,1a/	19,5a/	12,3a/
Sprzedaż części akcji przedsiębiorstw /poniżej 50%/ firmom zachodnim, sprzedaż akcji /udziałów/ pracownikom oraz przejęcie deficytowych przedsiębiorstw przez spółki kapitałowe	34,2	24,1	32,3	54,2	38,0	53,8	8,7	18,4	11,6	8,3	14,0	6,2
a/ Zróżnicowanie nie jest statystycznie istotne.												

6. Podsumowanie

Propozycje rozszerzenia sfery wpływów prywatnej inicjatywy w rzemiośle, handlu detalicznym i w małych zakładach przemysłowych są akceptowane dość powszechnie, przy czym poziom akceptacji jest nieco wyższy wśród kierowników niż robotników. Około 1/3 badanych opowiada się za rozwiązaniami prowadzącymi do prywatyzacji średnich zakładów przemysłowych, nieco mniej niż 1/5 - za prywatyzacją banków i dużych przedsiębiorstw. W tych obszarach poziom akceptacji jest nieco większy w grupie robotników niż kierowników.

Wśród robotników akceptacja rozwiązań typu spółka z udziałem kapitału zachodniego oraz przedsiębiorstwo oparte na własności załogowej kształtuje się na podobnym poziomie /około 40%/. Natomiast kierownicy chętniej niż spółki kapitałowe /około 50%/ akceptują spółki z udziałem załogi /około 60%/.

Ogólnie można powiedzieć, że na większe szanse poparcia środowisk przemysłowych mogą liczyć koncepcje przebudowy gospodarki oparte na jakościowo nowych rozwiązaniach własnościowych niż zakładające rozwój tradycyjnie pojmowanego sektora prywatnego. Wydaje się to wskazywać, że nadal silne są obawy przed tradycyjnie rozumianą reprivatyzacją gospodarki. Perspektywa zawłaszczania ogólnonarodowego dobra przez indywidualnych posiadaczy wywołuje zdecydowanie negatywną reakcję. Z kolei stosunkowo wysoki poziom akceptacji rozwiązań o charakterze spółek z udziałem kapitału zachodniego /gwarantujących pozostanie 51% akcji w rękach państwa/ oraz sprzedaży akcji członkom załogi pozwala przypuszczać, że społeczny status podstawowej wartości ustrojowej, jaką jest społeczna własność środków produkcji, uległ istotnym modyfikacjom. Zaprezentowane dane ujawniają wyraźną gotowość środowisk przemysłowych do przyjęcia rozwiązań opartych na mieszanym typie własności.

Przekonania badanych dotyczące zmian stosunków własności w niewielkim stopniu zależą od cech społeczno-demograficznych. W niektórych kwestiach wyższy poziom akceptacji proponowanych rozwiązań występuje wśród ludzi młodych, o wysokich kwalifika-

cyjach zawodowych, nie należących do partii ani do związków. Różnice przekonań nie są jednak wyraźnie zarysowane.

Różnicujący wpływ, jaki na przekonania w kwestiach własności wywiera sposób postrzegania problematyki związkowej, wskazuje na społeczną rangę tego zagadnienia oraz na istnienie wyraźnej polaryzacji w sferze świadomości społecznej. Można powiedzieć, że w sprawach związanych z przebudową gospodarki stan świadomości jest ważnym czynnikiem kształtującym poglądy ludzi, a może także i ich zachowania.

ANEKS

Podstawowe dane o zbiorowości badanych /w procentach/¹

<u>Płeć</u>	<u>Robotnicy</u>	<u>Kierownicy</u>
Mężczyźni	73,1	87,5
Kobiety	26,6	12,0

Wykształcenie

Robotnicy:

- podstawowe	25,3
- zasadnicze zawodowe	45,3
- średnie	29,2

Kierownicy:

- średnie	36,1
- wyższe	63,5

Miejsce zamieszkania

	<u>Robotnicy</u>	<u>Kierownicy</u>
Wieś	20,5	4,4
Miasto:		
do 50	30,1	29,2
51-200	19,6	22,7
powyżej 200 tys.mieszkańców	28,2	41,1

Aktualna przynależność do PZPR

	<u>Robotnicy</u>	<u>Kierownicy</u>
Należy	16,9	64,8
Nie należy	82,3	34,4

Przynależność związkowa w 1981 r.

	<u>Robotnicy</u>	<u>Kierownicy</u>
NSZZ "Solidarność"	52,7	49,0
Związki zawodowe branżowe	26,0	39,7
Nie należący do żadnych związków	19,2	10,2

¹ W zestawieniach nie uwzględniono braków danych.

Aktualna przynależność związkowa

	<u>Robotnicy</u>	<u>Kierownicy</u>
Należy	38,1	72,6
Nie należy	61,6	26,5

Stosunek do religii

	<u>Robotnicy</u>	<u>Kierownicy</u>
Wierzący i praktykujący regularnie	52,7	25,7
Wierzący i praktykujący nie-regularnie	30,2	32,1
Wierzący, ale niepraktykujący	10,6	21,3
Niewierzący, ale uznający najważniejsze tradycje katolickie	3,9	9,6
Niewierzący i niepraktykujący	2,2	10,2

Ocena warunków materialnych

	<u>Robotnicy</u>	<u>Kierownicy</u>
Złe	20,0	8,7
Średnie, przeciętne	56,2	55,1
Dobre	23,0	35,0

Ocena warunków mieszkaniowych

	<u>Robotnicy</u>	<u>Kierownicy</u>
Złe	21,9	10,4
Średnie, przeciętne	37,3	29,7
Dobre	40,3	59,5